

УДК 633.1.001.73.003.13:636.085.55

Ю. А. Азуркіна,
аспірант, ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана"

ПЕРЕРОБКА ЗЕРНА НА КОМБІКОРМИ — ЕКОНОМІЧНО ВИГІДНА

Yu. Azurkina,
graduate student of SHEE "Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman"

THE PROCESSING OF CORN FOR MIXED FODDER IS ECONOMICALLY PROFITABLE

У статті здійснено аналіз зовнішньоекономічної торгівлі продукцією АПК та встановлено дисбаланс у показниках, що стосуються тваринницької продукції. Виявлено невикористані потужності комбікормової галузі та обґрунтовано зростання потреб тваринництва у якісних кормах. Обґрунтовано економічну ефективність переважно переробки зерна на комбікорми замість його експорту.

In the article the foreign trade in agriculture is analyzed and the imbalance in indexes relating to livestock production is established. It discovers the unused capacity of the feed industry and the growing needs of livestock in high-quality fodder are proved. The economic efficiency mainly of the grain processing for mixed fodder instead of exporting is proved.

Ключові слова: комбікорми, банк, фінансування, кредитування, зовнішня торгівля, економічна ефективність.

Key words: feed, bank, financing, lending, foreign trade, economic efficiency.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сьогоднішній день сільське господарство України має один із найвищих потенціалів розвитку у світі. Так, урожай зернових у 2013 році склав 63 млн тонн. Але потенціал нашого сільського господарства ще далеко не вичерпаний. За умови проведення чіткої та продуманої аграрної й експортної політики наш АПК не тільки забезпечить внутрішні потреби країни в продуктах та сировині для легкої промисловості, а з кожним роком відіграватиме все помітнішу роль у подоланні світової продовольчої кризи. Уже зараз Україна входить до числа країн — найбільших експортерів зерна, олії та інших продовольчих товарів.

Проте Україна поки що не повністю забезпечує себе м'ясо-молочною продукцією, а тому частину її приходиться імпортувати. Правда, у 2013 році імпорт м'яса і субпродуктів знизився у порівнянні з 2012 роком на 13% у вартісному та на 25% в натуральному вираженні [8].

На відміну від інших галузей економіки, сільське господарство України відновило рівень виробництва продукції рослинництва, що був у 1990 році. Він й надалі успішно збільшується. Але у тваринництві цей показник рівня 1990 року ще не досяг. Правда, структура виробництва продукції рослинництва суттєво змінилася. Зараз вона відповідає потребам зовнішнього ринку, тому що велика її частина спрямовується на експорт. Тому проблема забезпечення внутрішніх та експортних потреб країни у продукції тваринницького походження вимагає свого дослідження для визначення шляхів її вирішення.

Успішний розвиток тваринництва вимагає забезпечення його належною кормовою базою. Зараз сільськогосподарські товаровиробники, особливо домашні господарства селян, часто тваринам згодовують зерно, а тому корми дорогі і не збалансовані за корисними елементами і до-

Проте давно відомо, що ефективніше годувати тварин комбікормами. Однак у період великої руїни сільського господарства, яка охопила країну в перші роки її державної незалежності, комбікормова промисловість майже повністю була знищена і лише тепер відроджується, особливо при птахофабриках та великих тваринницьких комплексах. Але навіть існуючі комбікормові заводи часто працюють не на повну потужність, хоча впродовж останніх років тваринництво в Україні почало інтенсивніше розвиватися. Тому необхідність переробки зерна на комбікорми зростає. Очевидно, кормове зерно слід насамперед використовувати не для експорту, а для переробки його на комбікорми.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вітчизняні науковці В.Я. Амбросов [1], А. Гетья, М. Башенко, С. Рубан, О. Костенко [2], А.В. Маринська [7], Л.А. Тригуб [10] надають великого значення розвитку тваринництва та забезпечення населення продуктами тваринницького походження. Також науковці не оминають вивчення тенденцій зовнішньої торгівлі продукцією сільського господарства, зокрема О.С. Головачова [3]. Важливим і актуальним залишається питання забезпечення тваринництва якісними кормами та ефективність використання зерна у вигляді комбікормів у тваринництві. Проте йому вченими ще не надається належної уваги.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою даної статті є обґрунтування економічної ефективності переробки зерна на комбікорми за рахунок зменшення його експорту з тим, щоб значно збільшити виробництво м'ясо-молочної продукції, і внаслідок цього не тільки різко зменшити її імпорт, але значно збільшити її експорт.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

За роки державної незалежності поголів'я ВРХ до 2013 року скоротилося у 5,5 разу. Майже така ж сама ситуація була і з поголів'ям свиней, яке зменшилося у 2,5 разу. Звичайно, внаслідок цього впали обсяги виробництва м'яса і молока. Єдиною підгалуззю, якій вдалося відновити показники 1990 року, є птахівництво. Поголів'я птиці зменшувалося до 2001 року та, починаючи з 2002 року, за рахунок великих птахофабрик, що перейшли у приватну власність. Птахівництво швидко відновилося і з кожним роком нарощує свої потужності.

Міністерством охорони здоров'я встановлені нормативи споживання продуктів тваринного походження населенням України. Ними передбачено, що кожна особа має споживати в середньому 80,0 кг м'яса (різних видів), 380 кг молока та 290 шт. яєць на рік. Із усіх цих позицій норми відпові-

дає лише споживання яєць. Фактичне споживання м'яса у 2012 році становило 54,4 кг, що дещо більше, ніж у 2011 році — 51,1 кг, проте це значно менше від норми.

Необхідний рівень виробництва м'яса, у господарствах усіх категорій в Україні має становити 3,68 млн тонн на рік (у розрахунок взято 46 млн осіб). Фактичне виробництво м'яса у 2012 році становило 2,2 млн тонн, тобто дефіцит виробництва м'яса становив майже 1,5 млн тонн. Особливо скоротилося виробництво м'яса і молока домашніми господарствами. Це пояснюється постарінням жителів сіл та недоступністю кормів через господарювання у більшості сіл агрохолдингів та орендарів, які не турбуються долею українського села.

У результаті, в нашій країні, яка має величезний потенціал у галузі тваринництва, склалися обставини, що призвели до імпорту значної кількості м'яса для задоволення потреб внутрішнього ринку. Дуже часто, м'ясо, яке потрапляє в Україну має сумнівну якість. За словами начальника головного управління ветеринарної медицини в Черкаській області Людмили Рядняної, із 600 проб імпортованого м'яса 100 не придатні до вживання [6, с. 19]. Тому це ще одна з причин, яка спонукає нарощувати темпи виробництва власної тваринницької продукції та зробити кроки на шляху до насичення нею внутрішнього ринку, а згодом нарощувати її експорт.

Знаковою для стимулювання розвитку тваринництва є прийняття Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року та постанови Кабінету міністрів України від 20 серпня 2008 року № 729 "Про заходи щодо активізації розвитку тваринництва" [6, с. 5]. На виконання цих рішень за останні роки у багатьох селах відроджуються тваринницькі ферми, а подекуди створюються, в тому числі з допомогою держави, великі тваринницькі комплекси.

Відповідно до програми активізації розвитку економіки на 2013—2014 роки в країні слід звести і реконструювати 153 тваринницькі комплекси. До реалізації цієї програми передбачено широко залучити комерційні банки, які візьмуть участь у кредитуванні інвестиційних проектів, а тому отримають певні преференції (державні гарантії щодо погашення відсотків за наданими кредитами, рефінансування НБУ, кредити створюваного Українського банку реконструкції та розвитку тощо).

Ефективність тваринництва у значній мірі забезпечується годівлею тварин збалансованими за поживними речовинами кормами, серед яких найважливішими є комбікорми (головною складовою яких є зерно).

Ринок комбікормів за роки незалежності зазнав суттєвих змін. У 1990 році виробництво комбікормів було на рівні 16,4 млн тонн, а уже через 10 років Україна виробляла їх лише 1 млн тонн. Правда, з 2000 року виробництво комбікормів

почило поступово зростати. За останні роки обсяг виробництва комбікормів становить 5—6 млн тонн на рік.

За підрахунками провідного вченого в галузі технології виробництва комбікормів Б.В. Єгорова, в Україні щорічно має вироблятися не менше ніж 10 млн тонн повнораціонних комбікормів. Але, як видно із зазначеного вище, навіть цього рівня сучасне комбікормове виробництво так і не досягло. А це ставить під загрозу виконання намічених планів виробництва тваринницької продукції.

Аналіз виробничих потужностей діючих комбікормових заводів України та заводів, що будуються, свідчить про спроможність у повному обсязі задовольнити потреби тваринницької галузі. А при впровадженні та реалізації програми розвитку комбікормової галузі, тваринництва та підтримки аграрного сектора на загальнодержавному рівні, прийняття Закону України "Про корми" можна впевнено стверджувати, що сьогодні Україна має усі можливості для забезпечення населення якісною вітчизняною тваринницькою продукцією та значно збільшити її експорт [7, с. 38].

Національним проектом відродження скотарства передбачено розробити і реалізувати галузеву програму виробництва комбікормів на період 2011—2015 років із урахуванням необхідності зменшення в них зернових компонентів.

Такий напрям, як показав досвід роботи підприємств Донецької, Дніпропетровської, Луганської областей, є реальним шляхом зміцнення повноцінності кормової бази. Саме за рахунок придбання готових комбікормів та виготовлення їх на місці із власного зерна й придбаних білково-вітамінно-мінеральних добавок і преміксів можна забезпечити підвищення ефективності використання кормів і виробництва тваринницької продукції на сучасних підприємствах. Підвищення питомої ваги комбікормів у складі концентрованих кормів до 90 % допоможе скоротити витрати кормів на 1 ц продукції на 34 % та підвищити продуктивність тварин на 53 %. При цьому зросте вартість раціонів, але за рахунок підвищення продуктивності та ефективного використання кормів вихід, наприклад, отриманого від корів молока в натуральному і вартісному вигляді підвищиться в 1,5 разу [1, с. 39].

Використання зерна, наприклад, для виробництва і реалізації молока для господарств вдвічі, а для виробництва свинини — в 1,7 рази ефективніше, ніж просто його продати. Але, на жаль, потужності комбікормових заводів поки що завантажені лише на 30 % [10, с. 7], а кормове зерно йде на експорт.

Ще більший ефект отримують ті господарства, які не тільки виробляють сільськогосподарську продукцію, але й організували її переробку та самостійну реалізацію. В такому випадку їм не приходить ділитися доходами з посередниками, які

стараються за безцінь скупити цю продукцію та добре нажитися на цьому (закупівельна ціна одного літра молока, яку сплачують посередники виробникам, наприклад, дешевша від такої ж кількості води). Так, наприклад, діють у СФГ "Дружба", що у селі Павлівка Тульчинського району на Вінничині. Тут діє власний ковбасний цех, який виробляє смачні, високоякісні, екологічно чисті, без хімічних добавок ковбаси та сосиски, що користуються високим попитом покупців. Значна частина цієї продукції господарство реалізує через свій магазин, який облаштували біля згаданого цеху. Така схема виробництва, переробки та реалізації продукції дала можливість створити в селі додаткові робочі місця та забезпечити працюючих пристойними заробітками. Господарство надає допомогу облаштуванню села, надає значну допомогу школі та дитячому садку тощо.

Таких прикладів у країні немало. Проте впродовж усіх років державної незалежності України існує диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію і промислову продукцію для села (техніку, мінеральні добрива і засоби захисту рослин). В той же час державне регулювання закупівельних цін на зерно часто робить не вигідним нарощування виробництва тваринницької продукції через високі ціни на зерно. Проте досвід Української корпорації з виробництва м'яса на промисловій основі ("Тваринпром") показав, що збільшення питомої ваги комбікормів у структурі використання кормів призвело до суттєвого зниження витрат на виробництво 1 ц свинини. Однак навіть за таких умов та високих цін на зерно і відсоткових ставок за банківський кредит навіть у великих тваринницьких комплексах вирощування свиней не завжди приносить прибуток. Очевидно проблему потрібно вирішувати комплексно, щоб для усіх учасників виробництва і реалізації продовольства їх діяльність була б ефективною. Адже попит на українську свинину за рубежом досить високий.

Дані про обсяги зовнішньої торгівлі свідчать, що Україна є великим експортером зернових культур, тобто сировини для майбутньої переробки (табл. 1). За останні два роки (2012 та 2013) позитивне сальдо зовнішньої торгівлі зерном становить близько 6 млрд дол. США. А у порівнянні з 2011 роком цей показник зріс майже вдвічі. Що ж стосується таких продуктів переробки рослинницької продукції, як борошно та крупи, солод, крохмаль, інулін, то сальдо зовнішньої торгівлі також позитивне і зросло за останні три роки в 1,8 разу. Якщо в 2011 році воно становило 62 млн дол. США, то у 2013 році уже 111 млн дол. США.

Сальдо зовнішньої торгівлі м'ясом та їстівними субпродуктами й іншими продуктами тваринницького походження залишається негативним і не має тенденції до покращення. Правда, у 2013 році його вдалося значно зменшити за рахунок скорочення імпорту цієї продукції. Очевидно, ситуацію можна змінити лише за рахунок нарощування

Таблиця 1. Динаміка зовнішньої торгівлі України деякими видами рослинницької і тваринницької продукції

Назва товарів	2011			2012			2013		
	Експорт, тис. дол. США	Імпорт, тис. дол. США	Сальдо зовнішньої торгівлі	Експорт, тис. дол. США	Імпорт, тис. дол. США	Сальдо зовнішньої торгівлі	Експорт, тис. дол. США	Імпорт, тис. дол. США	Сальдо зовнішньої торгівлі
Зерно	3617215	219856	3397359	7008406	249133	6759273	6371326	306525	6064801
Борошно та крупи; солод; крохмаль, інулін	111167	49559	61608	105070	28267	76803	137193	26035	111158
М'ясо та їстівні субпродукти	197910	292146	-94236	315888	722014	-406126	348635	627307	-278672
Молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед	703765	150326	553439	612400	196436	415964	691743	262567	429176
Інші продукти тваринницького походження	5448	10753	-5305	6547	5759	-9212	9909	25560	-15651

Джерело: [9].

виробництва яловичини та свинини для задоволення потреб внутрішнього ринку, а в майбутньому — і для експорту. Щорічно значним є позитивне сальдо зовнішньої торгівлі за статтею "Молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед".

Усі наведені показники свідчать про необхідність збільшення в країні виробництва тваринницької продукції насамперед за рахунок зменшення експорту кормового зерна і спрямування його на виробництво комбікормів, необхідних для годівлі сільськогосподарських тварин. Адже країни Перської затоки, які майже не мають природних пасовищ, в основному виробляють тваринницьку продукцію з допомогою комбікормів, які виготовляють з імпортного зерна, в тому числі українського. В Україні ж, окрім зерна, є природні пасовища та можливість вирощувати сільськогосподарські культури на зелений корм і пашу для тварин, а тому тваринницька продукція обійдеться дешевше і може успішно конкурувати на багатьох зарубіжних ринках.

У зв'язку з тим, що поголів'я тварин в Україні починає збільшуватися, потрібно збільшувати й виробництво комбікормів за рахунок кращого використання виробничих потужностей діючих комбікормових заводів та випереджаючого будівництва нових комбікормових заводів при тваринницьких комплексах і зернових елеваторах, а також в кожному районі на кооперативних, акціонерних чи приватних засадах. При цьому для створення нових виробничих потужностей міг би надавати середньо- чи довгостроковий кредит Державний земельний банк, створений у 2013 році.

Заводи можуть виробляти комбікорми як з покупної сировини, так і з отриманої на давальницьких засадах. Реалізувати комбікорми ці заводи можуть не тільки сільськогосподарським підприємствам, але й індивідуальним селянським

господарствам. Це сприятиме збільшенню виробництва тваринницької продукції, підвищенню рентабельності виробництва зерна, збільшенню експортного потенціалу держави за рахунок цієї продукції.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Для того щоб забезпечити можливість комбікормовим заводам безперервний доступ до сировини для виробництва комбікормів, необхідно залучати кошти їх покупців на пайових та акціонерних засадах, шляхом отримання авансів покупців, а також залучення кредитних ресурсів підприємствами комбікормової галузі, що могло б стати можливим за умов їх співпраці з Державним земельним банком, який міг би надавати кредити на пільгових засадах, а саме: із застосуванням нормальних процентних ставок. Комбікормовим підприємствам не слід ігнорувати й виготовленням продукції із давальницької сировини.

Ще однією умовою для нормальної роботи комбікормових підприємств є розробка механізму зменшення продажу зерна виробниками різним посередникам під час жнив. Цим зерном можуть забезпечуватися комбікормові заводи чи на давальницьких засадах, чи шляхом продажу їм зерна власниками за адекватними цінами.

Щоб забезпечити виробників рослинницької продукції обіговими коштами, на нашу думку, доцільно використовувати механізм залучення кредитів під заставу зерна. Адже Законом України "Про сертифіковані товарні склади і прості і подвійні складські свідоцтва" передбачено, що товар, прийнятий на зберігання за подвійним складським свідоцтвом, може бути предметом застави протягом строку зберігання товару на підставі застави цього свідоцтва [5].

В єдиній системі з використанням аграрних розписок, виконання обов'язків за якими допускається у формі заміни аграрної розписки складським документом на зерно, можливе збільшення строків кредитування сільгоспвиробників, з одного до двох років на основі забезпечення повернення позичок виключно зерном. Уже у 2012 році Державна інспекція сільського господарства України сертифікувала 714 зернових складів, загальна місткість яких складає 30,77 млн тонн, що забезпечить власників зерна від зловживань з ним з боку зберігачів. Окрім цього, зараз будуються нові елеватори та склади для зберігання зерна, що створює додаткові можливості для банківського кредитування під його заставу.

У свою чергу, ріст обсягів кредитування аграріїв призведе до збільшення виробництва зерна і дасть можливість зерновим складам отримати більше прибутку за рахунок росту обороту.

Найкраще для аграріїв у системі кредитування з використанням складських документів, було б працювати з Державним земельним банком. На нашу думку, він має кредитувати виробників сільськогосподарської продукції за пільговими кредитними ставками, щоб забезпечити належний рівень кредитування даного сектору економіки.

Спрямування частину зерна, яке експортується в чистому вигляді, на переробку, наприклад на виробництво якісного комбікорму, забезпечить комбікормові заводи сировиною, збільшить виробництво комбікормів, що зумовить насичення внутрішнього ринку даною продукцією, а також збільшить експортні можливості даної галузі.

У свою чергу використання якісних комбікормів у тваринництві підвищить продуктивність тварин, і, як наслідок, зросте рентабельність галузі. А це дасть позитивний як економічний, так і соціальний ефект, а також гарантуватиме забезпечення продовольчої безпеки України.

Література:

1. Амбросов В.Я. Шляхи відтворення тваринництва. / В.Я. Амбросов // Економіка АПК. — 2012. — № 5. — С. 37—40.
2. Гетя А. Основні складові проекту "Відроджене скотарство" / А. Гетя, М. Башенко, С. Рубан, О. Костенко // Тваринництво України. — 2011. — № 10. — С. 2—7.
3. Головачова О.С. Тенденції розвитку зовнішньої торгівлі продукцією АПК / О. С. Головачова // Економіка та держава. — 2013. — № 1. — С. 64—66.
4. Державний комітет статистики України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Закон України № 2286-IV від 23.12.2004 "Про сертифіковані товарні склади і прості і подвійні складські свідоцтва" / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2286-15>

6. Кирей В. Навіщо сало завозити на Черкащину? / В. Кирей // Урядовий кур'єр. — 2013. — № 89. — С. 19.

7. Макаринська А.В. Стан виробництва та забезпечення населення України продуктами тваринництва / А.В. Макаринська // Зернові продукти і комбікорми. — 2010. — № 2. — С. 37—39.

8. Одосій О. Нарощувати продукцію з високою доданою вартістю // Урядовий кур'єр. — 2014, 15 березня. — № 48. — С. 7.

9. Сумарний обсяг імпорту та експорту окремих груп товарів за кодами УКТЗЕД: Електроні публікації Державної митної служби України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://customs.gov.ua/dmsu/control/cstat>

10. Тригуб Л.А. Инновационный путь развития АПК Украины: современное состояние, проблемы и перспективы / Л.А. Тригуб // Вісник Сумського аграрного університету. — 2011. — № 5/2. — С. 130—134.

11. Тютюник Є. Молоко у корови на язичі / Є. Тютюник // Урядовий кур'єр. — 2013. — № 94. — С. 7.

References:

1. Ambrosov, V.Ya. (2012), "The ways of livestock recovery", *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 37—40.
 2. Hetia, A. Baschenko, M. Ruban, S. and Kostenko O. (2011), "The main components of the project "Revived cattle" ", *Tvarynnystvo Ukrainy*, vol. 10, pp. 2—7.
 3. Holovachova, O.S. (2013), "The trends in the development of foreign trade of agricultural products ", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 1, pp. 64—66.
 4. State Statistics Committee of Ukraine (2013), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
 5. The law of Ukraine (2004), "About the certified warehouses and simple and double warehouse certificates", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2286-15>
 6. Kyrej, V. (2013), "Why is lard delivered to Cherkasy region?", *Uriadovyj kur'ier*, vol. 87, pp. 19.
 7. Makaryns'ka, A. V. (2010), "The state of production and providing of the population of Ukraine with livestock products", *Zernovi produkty i kombikormy*, vol. 2, pp. 37—39.
 8. Odosij, O. (2014), "To increase the production of high added value", *Uriadovyj kur'ier*, vol. 48, pp. 7.
 9. State Customs Service of Ukraine (2013), "The total volume of import and export of certain product groups according to UCCFEA: Electronic publication of the State Customs Service of Ukraine", available at: <http://customs.gov.ua/dmsu/control/cstat>
 10. Tryhub, L.A. (2011), "The innovative way of development of agroindustrial complex of Ukraine: modern state, problems and perspectives", *Visnyk Sums'koho ahrarnoho universytetu*, vol. 5/2, pp. 130—134.
 11. Tiutiunyk, Ye. (2013), "Milk is on a cow's tongue", *Uriadovyj kur'ier*, vol. 94, pp. 7.
- Стаття надійшла до редакції 31.03.2014 р.*